

KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYIRIMCILIĞIN KALDIRILMASI HAKKINDA SÖZLEŞME VE TÜRKİYE'NİN KOYDUĞU ÇEKİNCELER

Prof. Dr. Aysel ÇELİKEL*

Devletlerin belirli konulardaki ortak amaçlarının gerçekleştirilmesinde, işbirliği ve ortak hareketleri için irade uyuşmasını ifade eden uluslararası sözleşmeler, uluslararası hukukun temel kaynaklarından biri belki de en önemlisidir. Bir sözleşmeye katılma kararı alan devlet o sözleşmede yer alan hükümleri yerine getirmek ve bu amaçla gerekli önlemleri almak konusunda yükümlülük altına girmiş demektir. 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, «Pacta Sunt Servanda» başlığı altında 26. maddesinde "Yürürlükteki her anlaşma ona taraf olanları bağlar ve tarafların onu iyi niyetle icra etmesi gerekir" kuralı ile devletlerin sözleşmeleri amaçlarına uygun biçimde uygulaması zorunluluğunu ifade etmektedir.

Türkiye son yıllarda uluslararası ilişkilerin hızla gelişmesinin sonucu olarak çok taraflı birçok sözleşmeyi onaylamış ve bir çoklarına da onaylarken çekinceler koymuştur. Türkiye insan hak ve özgürlüklerinin korunması ile ilgili olan çeşitli konulardaki sözleşmeleri ilk onaylayan devletlerden biri olarak iyi niyetini göstermiş, ancak bunları yaşama geçirmekte amacına uygun biçimde başarılı olamamıştır. Bu sözleşmelerden biri de bu yazının konusunu teşkil eden "Kadınlara Karşı Her Türü Ayırimcılığın Kaldırılması Hakkındaki Sözleşme"dir. Devletimiz adı geçen Sözleşmeyi 24 7 1985 tarihinde, 85/9722 sayılı Karar ile onaylamış ve sözleşmenin m. 15/ 2 ve 4, m. 16 (c), (d), (f), (g), m. 29/1 ve 2 maddelerine koyduğu çekinceleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bildirmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1981'de kabul edilen Sözleşmenin hazırlık çalışmaları 1967'lere dayanır. 1980'de Kopenhag da yapılan 2. Uluslararası Kadın Konferansında imzaya açılan Sözleşmeyi Türkiye 1985'de Nairobi'de yapılan 3. Uluslararası Kadın Konferansının toplanma arifesinde onayladı. Bu konferansa katılan Türkiye, Konferans sonunda kabul edilen "Kadınların ilerlemeleri İçin İleriye Yönelik Stratejiler Belgesi" (Forward Looking Strategies For the Advancement of Women) ni de imzalamıştır. Kadınların 2000 yılına kadar ekonomik, sosyal, kültürel ve yasal haklarını almaları için bir strateji oluş-

*) I.Ü. Hukuk Fakültesi, Devletler Özel Hukuku öğretim üyesi.

turan bu Belge, eşitlik, kalkınma, barış ana konuları ile sağlık, eğitim, çalışma alt konuları ve bu konularda uluslararası işbirliğini öngörüyordu.

1- Ana İlkeler :

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırıcılığın Kaldırılması Sözleşmesi, ilkelerini ve kurallarını Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine dayandırmıştır. Sözleşme Başlangıç Kısmında;

a- Bütün insanların özgür doğduğu ve eşit itibar ve haklara sahip olduğu, bu hakların cinsiyete dayalı olanlar da dahil, hiçbir ayırımı tabi tutulmaksızın herkes tarafından kullanılabilceği,

b- Bir ülkenin kalkınması ve dünyada refahın ve barışın elde edilmesi için kadınların erkeklerle eşit şartlarda her alanda azami katkılarının gerektiği,

c- Kadınların ailenin refahına ve toplumun kalkınmasına yaptıkları büyük katkıların henüz tam olarak idrak edilmediği, kadınların nesillerin üremesindeki önemli rolünün aile içinde ayırımı neden olmaması gerektiği,

d- Çocukların yetiştirilmesinde kadın ve erkek ile toplumun tamamının sorumluluk paylaşmaları gerektiği,

e- Erkeklerle kadınlar arasında tam bir eşitliğin gerçekleşmesi için kadınlar ile erkeklerin toplumdaki önemli rollerinde bir değişiklik ihtiyacı bulunduğu, gibi ana ilkeler tespit edildikten sonra, amaçların gerçekleştirilmesi için alınması gereken tedbirler ayrıntıları ile belirtilmiştir.

2- "Kadınlara Karşı Ayırım" Kavramı :

Sözleşme kendisine ad olarak seçtiği "kadınlara karşı ayırım" kavramı ile neyi ifade ettiğini ilk madde olarak açıklamıştır. Buna göre, medeni durumlarına bakılmaksızın kadınlara, politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, mahrumiyet ya da kısıtlama anlamına gelir (m.1).

3- Alınması Gereken Yasal Önlemler:

Taraf devletler tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldırıcı bir politika izlemeyi kabul edip, aşağıdaki yasal değişiklikleri gerçekleştirmeyi taahhüt etmişlerdir (m. 2).

a- Kadın ile erkek eşitliği ilkesini kendi ulusal anayasalarına ve diğer ilgili yasalara, henüz girmemişse dahil etmeyi, yasalar ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı,

b- Kadınlara karşı ayırımı yasaklayan ve gerekli yerlerde yaptırımlar da ihtiva eden yasal ve diğer uygun önlemleri almayı,

c- Yargı organları ve diğer kamu kuruluşları aracılığı ile kadınların her türlü ayırımı karşı etkin korunmasını sağlamayı,

d- Kamu yetkilileri ile kuruluşlarının kadınlara karşı hiçbir şekilde ayrımcılık yapmamalarını sağlamayı,

e- Kadınların politik, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda tam gelişmelerini ve ilerlemelerini sağlayacak yasal düzenleme ve diğer uygun önlemleri almayı (m. 3),

f- Siyaset ve kamu yaşamında kadınlara karşı ayırımı önlemek için eşit haklar tanımının ötesinde gerekli tüm tedbirleri almayı,

g- Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden tüm ulusal cezai hükümleri kaldırmayı, kadın ticareti ile fahişeliğin istismarının her şekli ile önlenmesi için yasalar yolu ile ve gerekli diğer önlemleri almayı,

h- Medeni hakların kullanılmasında eşit haklar ve eşit fırsatlar tanımayı, özellikle akit yapma, mülk idaresi ve yargılamanın her safhasında eşit haklar tanımayı, kadınların hukuki ehliyetlerini kısıtlamaya yönelik her çeşit sözleşmenin geçersiz olduğunu, ikametgah seçme ve nakletmede eşit yasal haklar tanımayı (m. 15),

i- Evlenme hakkı ve evli kadının durumu ile ilgili olarak eşit haklar tanımayı, özellikle, özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı, evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumluluklarını tanımayı, çocuk sayısı ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe karar vermede, veli, vasi, kayyum, evlat edinme gibi kurumlarda, aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar tanımayı, evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için bütün yasal önlemlerin alınması (m. 16).

4- Alınması Gerekli Uygun Önlemler :

Kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılması için yapılması gerekli yasal değişikliklerin yanında yargısal ve idari ve eğitimsel nitelikte önlemlerin alınması da Sözleşmede ayrı hükümler halinde düzenlenmiştir. Bunları ana ilkeleri nazara alarak şöyle belirleyebiliriz; Aşağıdaki bütün uygun önlemlerin alınması taraf devletlerce taahhüt edilmiştir (m. 5).

a- Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine ya da kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların ve geleneksel ve bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacı ile kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek,

b- Çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören bir aile eğitimi sağlamak,

c- Kadın ve erkeğin rolleri ile ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için muhtelit eğitimin teşvik edilmesi, ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metodlarının bu amaca göre yeniden düzenlenmesi,

d- Burs ve diğer eğitim yardımlarından yararlanmada eşit fırsatların tanınması,

e- Okuldan erken ayrılan kız ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesi,

f- Kadınların spor ve beden eğitimi faaliyetlerine faal olarak katılmaları için eşit fırsatlar tanınması.

5- Çalışma Hakkı ile İlgili Kurallar:

Taraf devletler istihdam alanında kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek için bütün uygun önlemleri almayı tahahüt etmişlerdir;

a- Çalışma hakkı, erkeklerle eşit istihdam imkanlarına sahip olma hakkı, eşit ücret, eşdeğerdeki işde eşit muamele, eşit sosyal güvenlik hakkı,

b- Evlilik ve analığın kadınlara karşı bir ayrımcılığa neden olmamasını sağlama, hamilelik ve analık izni sebebiyle veya evliliğe bağlı olarak işten çıkarma ayırımını yasaklamak,

c- Kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetlerin sağlanması.

6- Kırsal Kesimdeki Kadınlara İlişkin Özel Hükümler:

Kırsal kesimdeki kadınların içinde buldukları özel sorunlar ve ekonominin parasal olmayan sektöründe çalışmaları göz önünde tutularak, Sözleşmenin kırsal kesimdeki kadınlara uygulanması için gerekli bütün önlemlerin alınması gerektiği özel olarak vurgulanmıştır. Ayrıca aşağıdaki önlemlerin alınması gerekir;

a- Her seviyedeki kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanmasına katılmak,

b- Aile planlaması konusunda sağlık hizmetlerinden yararlanmak,

c- Sosyal güvenlik programlarından yararlanmak,

d- Bütün toplumsal faaliyetlere katılmak,

e- Toprak ve tarım reformunda ve iskan projelerinde, tarımsal kredi ve borçlanma gibi konularda eşit muamele.

7- Çekinceler Sorunu :

Sözleşme devletlere onaylama ve katılma sırasında bazı maddelere çekince koymak hakkını tanımış ve bu hakkın sınırlarını tespit etmiştir (m. 28).

Sözleşmenin hedef ve amacına uygun olmayan hiçbir çekinceye izin verilmeyeceği

(m. 28/1), bu amaçla da bütün çekince metinlerinin taraf devletlere dağıtılacağı kabul edilmiştir. Doğal olarak devletlerin çekincelerini her zaman geri almaları imkanı da vardır.

Türkiye 24 7 1985 tarihinde Sözleşmeyi onayladıktan sonra m. 15/2, 4 ve m. 16 (c), (d), (f), (g) ve m. 29/1, 2 maddelerine çekince koyduğunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bildirmiştir. Yabancı kaynaklardan öğrenmiş olduğumuz bu çekincelerin Resmi Gazete'de yayınlanmamış olması bunların iç hukukta geçerli olup olmayacağı gibi önemli bir sorunu ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bir uluslararası sözleşmeye konulmuş olan çekincelerin ya sözleşmenin yasa olarak kabulunu gösteren uygun bulma yasası ile birlikte ya da cumhurbaşkanı tarafından onaylanma kararnamesi ile Türkçe çevirisinin resmi gazetede yayınlanması sırasında yer alması gerekmektedir. Oysa hangi maddelere çekincelerin konulduğu hiçbir şekilde yayınlanmamıştır. Yayınlanmadığı sürece de Sözleşmenin yargı organları ve kamu kuruluşlarınca çekince konulmamış biçimi ile uygulanması doğal olacaktır. TBMM zabıtlarında yapılan incelemede Sözleşmeye katılmanın uygun bulunduğu dair Yasa Tasarısı, gerekçesi ve Dış İşleri Komisyonunun Raporu, Başbakanın imzası ile TBMM sevk edildiği, gerekçede "Sözleşmenin Medeni Kanun'un evlilik ve aile münasebetleri konusundaki hükümlerine ters düşen hükümlerine ihtirazi kayıt konulması cihetine gidilecektir" ile genel bir açıklamanın yapıldığı görülmüştür. Ancak Sözleşme kabul edilir ve oylanırken çekinceler konusunun konuşulmadığı ve yasanın aynen kabul edildiği görülmektedir.

Çekincelerin hukukumuz gereği yayınlanmamış olmasının biçimsel bir eksiklik olduğu düşünülse dahi, hangi maddelere çekince konulduğunun yasada yer almamış olması esasa ait hukuksal bir eksiklik olarak gözükmektedir. Sözleşmenin hangi maddelerinin uygulanmayacağı iç hukukumuz açısından açıkta bırakılmış demektir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi m. 15 ve m. 16 çeşitli bendlerine konulmuş olan çekincelerin, Başbakanlık yazısındaki "evlilik ve aile münasebetlerini" aşmış olduğu görülmektedir. Medeni Kanun'da kadının medeni haklarını eşitlik içinde düzenleyen maddelerinin de 15. madde ile saklı tutulmuştur. Çünkü 15. madde genel olarak kadınların medeni haklardan eşitlik içinde yararlanmasını öngörmektedir. Oysa hukukumuzda bu konuda bir kısıtlama yoktur. Medeni Kanun'daki kısıtlamalar evli kadının durumu ile ilgili bulunmaktadır ki bu konu Sözleşmenin 16. maddesinde yer almaktadır.

SONUÇ

Sözleşmenin kabulü Türk hukuku açısından önemli bir aşamadır. 24. maddesinde açık olarak belirtildiği üzere; Taraf devletler işbu sözleşme ile tanınan hakların tam olarak gerçekleşmesi için ulusal seviyede gerekli bütün önlemleri almayı tahahüt ederler" hükmü ile ve 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin hükümlerinin (m. 26) gereği olarak Türk Devleti sözleşmenin öngördüğü yasal değişiklikleri yapmak ve yukarıda özet olarak belirttiğimiz bütün önlemleri almak yükümlülüğü altındadır.

Sözleşmenin uygulanması bağlamında ve kadınlarla ilgili her sorunun çözümü için kurulmuş olan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün sorumlu kuruluş olarak bir yandan Sözleşmenin gereği olarak kadınlara karşı tüm ayrımcılığın kaldırılması için bir politika oluşturması ve bu politikanın milli eğitimde uygulanması için ders kitapları ve okul programlarının bu politikaya uygun olarak düzenlenmesi çalışmalarını başlatmasının beklentisi içindeyiz. Diğer yandan, ayrımcılığı önleyecek yasal değişiklikleri için yasa tasarıları hazırlayarak ilgili bakanlıklara göndermesi ve Sözleşmede yer alan diğer önlemler için bir önlemler paketi hazırlaması gerekmektedir.

Çekinceler konusuna gelince; Devletimizin taraf olacağı uluslararası sözleşmelere koymak istediği çekincelerin hangi maddelere ilişkin olması gerektiği bilimsel olarak uzmanlarca incelenerek saptanması ve bunların Anayasamıza uygun bir biçimde yürürlüğe konulması gerekiyor. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesinde bu esaslara uyulmamıştır. Dönem hükümetince Sözleşmenin bazı maddelerine konulmuş olan çekinceler, TBMM'den geçirilmeden ve Resmi Gazete'de yayımlanmadan uluslararası kuruluşa bildirilmiştir. Ancak bu bildirim söz konusu çekincelerin iç hukukta 2, 4 ve m. 16/(c), (d), (f), (g) bentlerine konulmuş olan iç hukukta yargı organlarını ve idari kuruluşları bağlaması mümkün değildir.

Sözleşmenin 15. maddesine konulmuş olan çekince konusundaki sorun bu çekincenin Sözleşmenin 28. maddesi ile çelişki içinde olduğudur. Maddeye göre, Sözleşmenin hedef ve amacına uymayan hiçbir çekinceye müsaade edilmeyecektir. Kadınların genel olarak medeni haklarını kullanmaları ile ilgili bulunan ve ayrımcılığın kaldırılmasına ana hedef ve amaç teşkil eden 15. maddeye konulan çekince m. 28/2 ile bağdaşmayacak niteliktedir.